

מגד ירחים

אדר א'

גיליון
100

מוקדש ל-60 שנות המדינה

עלון חדשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ■ אדר אי תשס"ח

”הקדושה האלוקית, התורה והארץ, יחדו מפתחות באומה, את התכונות הקבועות של האבות, שמקיבוץ שלושתן יחד בתכלית שלמותו, יבנה עולם חי, בריא ומתוקן, מוסרי ועדין. כל יחיד יתרומם לחיים של טהרה וקדושה, וסדרי החיים הציבוריים יתעלו כפי טבע הנשמה הלאומית האלוקית — כל האצור בתוך האומה, יצא לפועל ויתגלה ויפיע בשגב הסגולה הפנימית שבמקור חייה”

חזון הגאולה עמי צח-צט

”כל מה שהאדם מתעלה יותר בצורתו הרוחנית, מרגיש הוא יותר את הערך הגדול של הרבים. הציבור מתחיל להיות חי בתוכיותו, בלבבו ועומק רצונו הוא מרגיש את הצרכים הרבים של הציבור, את גודל הערך של החיים, המפעמים בכללות הציבור, והוא עומד כולו לעיני רוחו כדמות חטיבה אחת.”

אורות הקודש חלק ג, עמי קנז

”כשם שמושג ידיעת האלוקות הטהורה בעולם, באה על ידי תורת ישראל, והוא מאירה בעולם כולו באור האמת והשלום - וזוהי התכלית הלאומית של ישראל, שהיא מיוחדת בתור חטיבה אחת בעולם, השואפת לתיקון-עולם במלכות-שדי - כך גם תכלית מציאותה הפרטית של ממשלתם של ישראל ומלכותם, היא לשם התכלית האנושית הכללית, בשביל הטוב הכללי, חן השכל הטוב והמוסר והיושר האמיתי.”

עולת ראייה, ח"א עמי שפוז

”מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהיותה התוכן האידיאלי היותר עליון, שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר. ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון.”

אורות, עמי קס

התורה והמדינה

גופי אף לאחר שהמליכוהו אם מרדו בו רוב ישראל אין עליו דין מלך. כמבואר בירושלמי פ"ק דר"ה⁶

הרב ממשיך אפוא את מורשת קודמיו ועל סמך דבריהם ביסס את רעיונו שבהעדר מלך חוזרות סמכויותיו אל העם.

יש להדגיש כי במקביל, גם ההלכה יונקת את סמכותה במידה מסוימת מרצון העם. עקרונות ההלכה הם שמימיים, נצחיים ומוחלטים, אולם יישומה של ההלכה בחיים לא בשמים והוא נקבע על פי דעת הרוב. וגזרה שאין הציבור, בהנהגת חכמיו, יכול לעמוד בה-בטלה⁷.

לכל חברה דמוקרטית יש עקרונות יסוד מוסריים שמהם היא אינה רשאית לסטות. בעם ישראל רב מספר העקרונות האלו. ההבדל אינו רק כמותי, זהו הבדל איכותי כי הם מקיפים את כל תחומי החיים, גם הלאומיים. "דינא דמלכותא דינא" לפי האמור מכליל בתוכו שתי משמעויות שהן אחת: חויבות ושלילית. החויבות - התורה מכירה בחוקי המדינה. השלילית - אין למדינה סמכות להתערב או להגביל את חוקי התורה.

"יעודה של המדינה הוא לשרת את ערכי התורה, בנייהם גם קיומו של עם ישראל ויישובה של ארץ ישראל. חזון זה נראה רחוק כרגע אולם עלינו לחתור למימושו ואנו מאמינים באמונה שלמה שהוא בוא יבוא".

הרב יעקב אריאל רב העיר רמת גן ת"ו

1. שו"ת משפט כהן (עניני א"י) סימן קמד ד"ה טו - א. ור' משי"כ רבו של הראי"ה - הנצי"ב - בהעמק דבר דברים פרק יז ומשי"כ תלמידו של הראי"ה הגר"ש ישראלי ב"התורה והמדינה" ח"א. ור' "הלכות מדינה" לגר"א ולדינברג ח"א מעמי קעד ואילך.
2. ר"ן נדרים כח. ד"ה במוכס. אך בא"י אין למלך סמכות כזאת וע"כ הוא יונק את סמכותו מהעם.
3. אבן עזרא על בראשית פרק לז פסוק ו' ביאור הגר"א למשלי כג.
4. רמב"ם הל' גזלה ובה"ש פ"ה ה' ורשב"ם ב"ב נד: ד"ה והאמר.
5. עיין מאמרי דינא דמלכותא בארץ ישראל בספרי באוהלה של תורה ח"ד סי טז.
6. שו"ת אבני נזר חלק י"ד סימן שיב אות יב.
7. ע"ז לא אר' אדר היקר עמ' לט

שלושה מרכזים של אוצרות חיים

ישראל בעמים, ארץ ישראל בארצות, תורת ישראל בתורות ואמונות כולן, הנם שלושה מרכזים שאוצרות חיים ואורות עולמים גנוזים בהם להיות מזינים את כל העולם כולו, מעלים ומקדשים אותו. ישראל בתור אומה מיוחדת, ברוכה בעומק קדושתה ושאיפתה האלהית, משפיעה הוא על כל ההיקף של כל העמים כולם, לעדן את הנשמה האלהית שבכל עם, ולקרב את העמים כולם בכחו למעמד יותר נשגב ויותר אצילי.

אורות קנא

בצורה דיכוטומית כזו הינה מעוותת. מרן הרב קוק זצ"ל, הראשון שטבע את המונח "מדינת ישראל" הניח גם את התשתית ההלכתית למדינה יהודית בימינו. לדעתו, אין סתירה מהותית בין השתים. מקור סמכותה של הדמוקרטיה הוא בתורה "אחרי רבים להטות". פסוק זה נאמר בטרם היות אתונה בעולם. וכזו היא קביעתו:

"וחוץ מזה נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה... כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם!". הבסיס לדבריו הוא תפיסה מעמיקה של המלוכה בישראל. זו אינה דיקטטורה כוחנית כפי שהיא נהוגה באומות העולם² היא עצמה יונקת את סמכותה מהעם. האבן עזרא מפרש הפסוק "המלוך תמלוך או משול תמשול" - אנחנו נשימך מלך או אתה תמשול בנו בחזקה³ המלכות יונקת מהסכמת העם. הדבר מפורש בתנ"ך. לדוגמא:

ויקבצו כל זקני ישראל ויבואו אל שמואל הרמתה. ויאמרו אליו... עתה שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים - - - ויאמר ה' אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך... ויתעצב בתוך העם ויגבה מכל העם משמחו ומעלה. ויאמר שמואל אל כל העם הראיתם אשר בחר בו ה' כי אין כמוהו בכל העם ויריעו כל העם ויאמרו יחי המלך. ויאמר שמואל אל העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה. וילכו כל העם הגלגל ומיליכו שם את שאול לפני ה' בגלגל.

תפקידו של הנביא היה להמליץ בפני העם מי יהיה המלך, או לפוסלו, אם אינו מתאים. אולם מינויו הרשמי של המלך נעשה ע"י בית הדין. אך אף הוא לא שימש כמקור סמכותו של המלך (בתנ"ך מוזכרים הזקנים כשותפים למינוי המלך והכוונה לביה"ד) תפקידו היה יותר פרוצדורלי. וכמו"כ היה בסמכותו לפסול מלך שאינו תואם את דרישות ההלכה. הרמב"ם גם הוא קובע להלכה שמקור סמכותו של המלך הוא העם:

המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלך דין הוא... במה דברים אמורים במלך שמתבעו יוצא באותן הארצות, שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים. אבל אם אין מטבעו יוצא הרי הוא כגזלן בעל זרוע כמו חבורת ליסטים המזוינין שאין דיניהן דין⁴. לעומת זאת, בהל' מלכים הוא פוסק שביה"ד הוא הממנה את המלך. כי הפרוצדורה של מינוי המלך בישראל נעשית ע"י ביה"ד בעוד שמקור הסמכות הוא העם⁵.

האדמו"ר מסוכאצ'וב עומד גם הוא על רצון העם כמקור סמכותו של המלך. "כתיב בדוד 'קום משחחו כי זה הוא'. ואחר שמת שאול המליכוהו אנשי יהודה עליהם וחזרו ומשחווהו שנית. וכשהמליכוהו ישראל חזרו ומשחווהו (שמואל ב' ב' ה') משמע דאף שכבר נמשח עפ"י ה' לא היו עליו דין מלך עד שקבלוהו עליהם ישראל. והי' טעון משיחה שנית... ובאמת מלך

אלפיים שנות גלותנו התרחקנו לא רק מאדמתנו, אלא גם מממלכתיותנו. עלינו לשקם מחדש את מוסדותינו הממלכתיים.

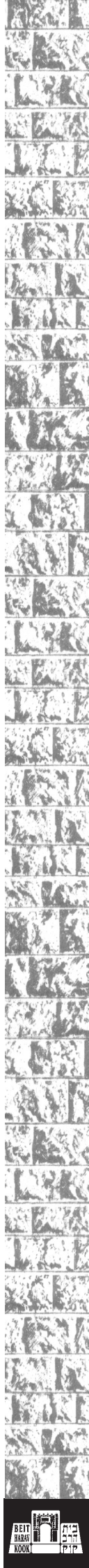

במשך השנים חלו שינויים כבירים במבנה החברה האנושית, אשר הפכה ברובה לדמוקרטית. שני צדי הקשת החברתית, למרבה הפרדוקס, נוהגים לעמת זו מול זו את התורה ואת המדינה. כאילו התורה היא השוללת מדינה דמוקרטית. והמדינה - מעצם היותה מסגרת דמוקרטית-אנושית - אינה מקבלת כביכול סמכות תורנית על-אנושית. הצגת הדברים

הציזנות - גוף ונשמה

(מתוך איגרת תקע"א לתנועת המזרחי)

הציזנות המעשית
והעיונית,
הפוליטית
והדפלומטיית.
וְכַל עֲנַפֶּיהָ יחד,
כְּמוֹ שִׁצְאוּ מִן הַכַּח אֶל הַפֶּעַל
עַד הַיּוֹם,
יֵשׁ בָּהּ עֲנָנִים נִשְׁבָּכִים וְנִעְלָמִים,
שְׁאֵנוּ נִקְרָאִים
מִמְעַמְקֵי הַנִּיחָנוּ הַיִּשְׂרָאֵלִית
לְתַמְכֵם בְּכָל כַּחוֹתֵינוּ הַגְּשָׁמִיִּים
וְהַרְהוּנֵיִם.
כֹּל אֵלֶּה יחד
אֵינֶם כִּי אִם הַגּוֹף הַצִּיזוֹנִי,
אֲבָל קְרוֹאִים אֲנוּ
מִיָּד
לְזַרֵק אֶת הַנְּשָׁמָה בְּגוֹיָה הַמְחַסְּבֶת הַזֹּאת
כְּדִי שְׂתַהַיֶּה רְאוּיָה
בְּאֵמֶת
לְשָׁמָה.
מְקוֹר הַצִּיזוֹנוֹת
הוּא הַמְקוֹר הַקְּדוּשׁ
הָעֲלִיזוֹן:
הַתַּנ"ךְ,
הַנּוֹתֵן לָהּ כֹּל הָעֵמֶק
וְהַיְהוּד הַמְקַרְתִּי,
וְרְאוּי לְהַשִּׁיב לְתַנוּעַת-עוֹלָמִים זוֹ
אֶת חַיֶּיהָ.
הַצִּיזוֹנוֹת הַיָּא לֹא הֵן קוֹל,
שְׁעֵם שׁוֹנֵא בְּעוֹלָם
הוֹלֵךְ לְבַקֵּשׁ לוֹ מְקַלֵּט מְרוֹדְפִי,
אֵלָּא:
שְׂגוּי קְדוּשׁ,
סְגֻלַּת הָעַמִּים,
גִּוּר אֶרֶץ יְהוּדָה,
נְעוּר מִתְרַדְמָתוֹ הָאֲרָכָה
וְהַנֶּה הוּא הוֹלֵךְ
וְשֶׁב אֶל נַחְלָתוֹ,
אֶל "גְּאוֹן יַעֲקֹב"
אֲשֶׁר אָהַב סְלָה"

מדינה של ייעוד

תולדותינו, הולכים קדימה ועולים בדרך ארוכה, שלא לומר פתלתלה, וכך בונים את אופיו ואת דמותו של עם ישראל.

בפרק השני, בפסקה השנייה, קובע מרן הרב זצ"ל כי (כבר) "בראשית מטעו (=ייסודו) של העם הזה אשר ידע לקרוא בשם הרעיון האלוהי הברור והטהור". היינו: כבר אצל אברהם אבינו, המאמין הגדול ואבי האומה אשר קרא בשם ד' - כלשונם של הפסוקים - "בעת השלטון הכביר של האלילים בטומאתה-פראותה" - "נתגלתה השאיפה להקים ציבור אנושי גדול".

מרן הרב זצ"ל רואה את העם כמשפחה מורחבת הגדלה

מאמר "למהלך האידיאות בישראל", המצוי בידינו בתוך הספר "אורות", (לראשונה הופיע המאמר ב"איגרות רא"ה" עוד בחיי הרב) יש ביטוי נוסף לשילוב של הייחודיות והעומק הרעיוני המאפיין את עולם המחשבה של מרן הרב זצ"ל.

הראייה ההיסטורית רחבת הדעת, המשלבת עבר ועתיד, תוך שמירה מלאה על היש שבמסורת הדורות, יחד עם חידוש, התפתחות, וצפייה אל ההמשך - מתנסחת בהגותו במונח "מהלך". לאמור: האידיאות, או האידיאלים אשר בחזון, המתממשים לאורך

הראשון אשר טבע את מטבע-השם: **מדינת ישראל** היה מרן הרב זצ"ל, עשרות בשנים לפני קום המדינה. הוא לא הסתפק במדינת יהודים, אלא ציפה למדינת יהדות, וביטא זאת בשם העתיק - ישראל, בתואר הכבוד אשר הוכתר בו הבחיר שבאבות, אחר שנאבק עם שרו-של-עשו - ויוכל לו. מדינה שהיא ביסודה אידיאלית --- "מדינת ישראל" והיא לא מדינה-סתם, מין "חברת ביטוח לאומית", אלא "ייסוד כסא-ד' בעולם".

הרב מ.צ. גריה, מועדי הראיה עמ' שצח

הדום וכסא

מהתיקון המסודר של המעמדים החברתיים והפרטיים, ומאוצר המחשבות, שהמחשבה הראשית גורמת להריק על החיים.

כל מחשבה שהיא מפקרת את תיקון העולם וסדרי המדינות, ופורחת באויר רוחני לבדה, ומתפארת בתיקון נשמות והצלחתן, הרי היא מיוסדת בשקר שאין לו רגלים. וכל מחשבה שדבר אין לה עם הרוממות הנצחיות, ומתעסקת רק עם סדרי החיים החומריים ותיקוניהם, אפילו אם יהיו בה תוכנים מוסריים ואורחות צדק ומישרים, סופה להתעכר, מפני קטנותה, ומפני הזוהמא והסרחון שהחיים החומריים לקויים בהם בטבעם, כשהם מנותקים מיסוד חיים נצחיים ותשווקתם".

על הקשר של הרוח והחומר, של הכסא עם ההדום, כותב הרב בספרו "עין איה" (ברכות ט, א) ועל פיו הוא מסביר את דברי הקב"ה למשה שיבקש מבני ישראל שישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק (בראשית ט"ו) "ועבדום וענו אתם" - קיים בהם, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" - לא קיים בהם. את הבקשה הזו מסביר הראי"ה מפני הצורך בשפע ועוצמה כלכלית כדי לאפשר לעם ישראל להגשים את מטרותיו הרוחניים, וזו היא הבקשה הקשורה לאמירתו של אברהם (שלא יאמר אותו צדיק), מפני שכל מטרותו של אברהם היתה להעמיד אומה שלא רק שהיא מכרת את ד', אלא גם מודיעה את שמו הגדול של ה' בעולם על ידי מציאותה והתנהגותה כדרך שעשה אברהם ע"ה בהיותו אחד בעולם". (ו"כדי) לפעול ולהשפיע על עמים רבים יש צורך בגדולת נפש ועוצמה כלכלית הבאה ע"י שאיפה ג"כ לרכוש מקנה וקנין". ועוד מסביר שם הראי"ה כיצד על ידי העיסוק ברכישת מקנה וקנין משפיעים על האחרים: "שעי"ז מתקרבים עמים רבים זה לזה ולמדים איש מדרכי רעהו. ע"כ ע"י אהבת הכסף שזמה בא מקנה וקנין כשהוא במצב הגון, לעשות עושר במשפט, מבאי ג"כ לידי התכלית המבוקש להאיר אור ד' ע"י ישראל בעולם. מה שא"כ אם יסתפקו (ישראל) בשפלות נפשם רק להיות מרעים (רועי צאן) בעדר ואיכרים לבדם, ודבר לא יהי להם עם אדם, ועמים זולתם לא ידעו, איך מתפשט אור ד' בעולם: ע"כ אברהם לתכליתו העליון בקש להרגיל נפשם (של ישראל) אחרי שפלות עבדותם, שהי' כור הברזל לצרף סיגיהם ולהרגילם בהכנעה הדרושה לעול תורה ומצוות, שעם זה יחד יתרגלו (גם) ברוממות הנפש ושאיפה לחיים מדיניים חברתיים שיבואו ע"י הרצון להרבות הרכוש".

הרב יעקב הלוי פילבר ירושלים ת"ו

מצוות ישוב הארץ שכתב: "שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". לפי הרמב"ן ישנן אם כן שתי מטרות במצוות "ישוב הארץ": האחת, היא ריבונות יהודית בכל מרחביה של ארץ ישראל, והשנייה, הקובעת כי אחרי שכבשנו את הארץ עלינו ליישב את מרחביה משמנותיה. את שתי מטרות הללו, ריבונות והתיישבות, אי אפשר לממש אלא בהקמת מדינה, אבל המדינה אינה מטרה אלא, בלשונו של הרב, אמצעי ליסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד". המדינה כזו אין יכול להקים כל עם אלא רק עם שהנביא מעיד עליו "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו" והוא עם ישראל, כמו כן אין המדינה הזו יכולה לקום בכל מקום אלא רק במקום שנאמר עליו (דברים יא, יב): "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה". והיא ארץ ישראל!

נעים זמירות ישראל אומר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". האם יש קשר בין השמים והארץ או

השן שתי ישויות נפרדות כמו שכתוב: "כי האלוקים בשמים ואתה על הארץ"? תפיסתנו הרגילה של האדם הדתי היא שהוא רואה בעיקר את הכסא, את מלכות השמים, ואילו הארץ היא עברו דבר טפל שאינו חשוב. אך מדברי הנביא ישעיה:

"השמים כסאי והארץ הדום רגלי" לומדים אנו שלא רק שיש קשר בין השמים והארץ אלא שהארץ היא הבסיס למלכות ד' בבחינת "הדום לכסא", ועל כן יש לטפח לא רק את מלכות השמים אלא גם לבסס את בסיסה שהוא פה, בארץ שלנו.

בספרו אורות הקודש (ח"ג עמ' קפ) כותב מרן הראי"ה: "אין המחשבה האצילית שלמה באדם, כשהוא מתנשא לצייר את הטוב הכללי, ולהתאמץ לחשוך בו לעצמו, ולעולם כולו, אלא אם כך היא מחפשת אפשרות לצורת חיים כזאת, שתבסס את העולם, במה שתתקן את תכונתו החברתית, ותכריע גם כן לטובה את החיים הפרטיים, בין בחיצוניותם, בין בפנימיותם, ותעמיד את היסוד לבסס את מעמד החיים באופן כזה, שהחיים הנצחיים, שהם קשורים בייחוד הנשמות, ואימוצן הרוחני המוחלט, הם יהיו נמשכים והולכים

אין המדינה האושר היותר עליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המון האידיאות, שהם עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחוקק בהויתה התוכן האידיאלי היותר עליון, שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר. ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון". (אורות, עמ' קט).

בדבריו אלו מציג מרן הרב זצ"ל בפנינו שני סוגי מדינה: האחת מדינה שהיא "חברת אחריות גדולה", שכל ענינה הוא להבטיח את קיומם והישרדותם של אזרחיה, אלא כדי שמדינה תהיה "חברת אחריות גדולה" אין היא צריכה לקום במקום גיאוגרפי מסוים, ואינה צריכה להיות מאוכלסת באוכלוסיה מסוימת,

אלא כל קבוצת אנשים, בכל מקום בעולם, יכולה להתאגד יחד ולכרות ברית לערבות ודאגה של איש לזולתו, ובכך להבטיח את קיומם הפיזי ואפילו התרבותי של אוכלוסיותה עלי אדמות. על המדינה שכזו כותב הרב: "אין המדינה האושר היותר עליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המון האידיאות, שהם עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה".

לדעתו, הסוג השני של מדינה הוא שתכליתה ותפקידה אינם רק לספק ולהבטיח את הצרכים הגשמיים והאישיים של אזרחיה, אלא קודם לכל עליה להיות "מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחוקק בהויתה התוכן האידיאלי היותר עליון", המדינה האידיאלית היא מדינה כזו שהוקמה, ראשית לכל, לקדם מטרה רוחנית-מוסרית, שהיחיד אינו יכול להרים אותה בכוחו האישי ורק כוחו של הכלל הוא שיוכל להוציאה מן הכוח אל הפועל.

כשאנו שואלים את עצמנו: מדינה מן התורה - מנין? מקבלים אנו את התשובה בהגדרתו של הרמב"ן את

המלוכה והמשלה

הכלל... כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם... לענין משפטי המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים. (משפט כהן, סימן קמד, עמ' שטז, וראו עמ' שכז, שלה, שלז). בכך הוסב המושג "מלך" ל"מלוכה" או "מלכותיות". עתה, לא באישיות עסקינן אלא בהנהגה; לאו דווקא בצאצא לשושלת-אלא במנהיג.

שורשה של הכרעה זו גם במקורות תורניים וגם בתפישה העקרונית. המקורות התורניים: חלקם צוינו על אתר על ידי הרב - דין נשיאים וראשי גלותא; חלקם הושלמו לימים על ידי פרשנים - רמב"ן בכמה וכמה מקומות, המאירי בכמה פעמים, סמ"ג, הר"ן בדרשותיו, אברבנאל, ואף בהשתמעויות מתוך דברי הרמב"ם. התפישה העקרונית היא כי מאז ומעולם, מקור הסמכות לא היה המלך אלא העם; העם הוא שהיקנה את הסמכות, דרך כלל למלך, ומאוחר יותר למנהיג.

דומה כי בנדון דידן, משקלה של התפישה - בלשונו של הרב "נראים הדברים", "משמע", "הסברא קיימת" - אינו פחות כלל ועיקר ממשקל המקורות. רוצה לומר, עקרון "דמוקרטי" זה, הוא ממש מהותי ליהדות. יתירה מזאת; בעוד שמן המקורות התורניים הקדומים ניתן היה להסיק צמצום מסוים של הסמכות והחלטה מחדש על כל הכרעה והכרעה שלטונית, הרי התפישה העקרונית מורה על הענקת הסמכות לאישיות ולרשות - הגברא ולא רק החפצא, אם כי

וסקי הלכות מדינת ישראל המתחדשת צריכים היו לתת את דעתם לביסוס המחוייבות לשמירת חוקי מדינה על אדני עקרונות הלכתיים. פוסקים אלה גיבשו בנדון שלוש חלופות עיקריות: א) סמכות אומנים וקהלים לתקן תקנות מחייבות; ב) דינא דמלכותא דינא; ג) "משפט המלוכה".

דגם זה, השלישי, הורתו, בעת החדשה, בקולמוסו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל, אשר אומנם כתבו עוד טרם כינונה של מדינת ישראל, ועם זאת היה זה הוא אשר הציב את התשתית היותר משמעותית להחלת אותה מחוייבות. דגם זה מקיף יותר ועמוק יותר משני הדגמים "השגוריים", הוא אינו "סובל" ממגבלותיהם, ולא בכדי אימצו רבים-רבים דווקא דגם זה של הרב-אשר-הקדים-את-זמנו, עד שעשאוהו מסד מרכזי לכל ההתייחסות לחוקי המדינה. כך הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג ז"ל, מחליפו-ממשיכו ברבנות הראשית, הכותב: "כבר הכריע קודמי הגאון החסיד ז"ל... שבזמן שאין לא מלך ולא סנהדרין, ראשי הציבור כולו

עומדים במקומם"; וכך גם הרב ש' ישראל, הרב א"י כהנא-שפירא, הרב א"י וולדינברג, הרב ש' גורן, הרב ש"י זין כולם זצ"ל, ויבדל"א הרב עובדיה יוסף שליט"א ועוד ועוד גדולים וטובים. מה עניינו של דגם זה; ובכן, זה בתמצית סיפור העניין: במסגרת סידרת התכתבויות (משפט כהן, סימנים קמב-קמד, קמח) שהרב מנהל עם הרב ש"ז פייס (מינסק תרל"ד - ציריך

תש"ו) נזקק מרן הרב זצ"ל לליבון סמכויות מנהיגי ישראל במהלך הדורות, סמכויות שהיקנו להם אפשרויות חקיקה וענישה החורגות הרבה מן ההלכה הרווחת. הרב מבהיר כי "כל דבר כללי הנוגע לאומה, וגם כל תיקון של הוראת שעה, לגדור בפני עושי עולה, הכל הוא בכלל משפטי המלוכה, שיש רשות למלך להתנהג בהם כפי ראות עיניו, אפילו כשאינו נוגע כלל לטובתו ולכבודו, כי אם לטובתו ולכבודו של ישראל... שכל משפט המלוכה מגיע הרבה יותר מחוג כבודו וזכותו של המלך". הורחב אם כן היקף סמכויות המלך, כך שנכללים בהם לא רק ענייני-הוא אלא גם כל העניינים שהם "טובתם וכבודם של ישראל". ושמא נפשך לומר, כל זה נכון וטוב ויפה ביחס למלך, ואולם מי שמך להחיל סמכויות אלה גם על מנהיגי ישראל שאינם ממש-מלך! על כך משיב הרב בפייסקה-רב-חשיבות אשר קיבעה מעמדה לדורות: "נראים הדברים, שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכויות של המשפטים לידי האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת

ההולכת, אשר נושאת לפניו דגל מאפיין המעוצב מראשית דרכו על פי רעיונותיו וצוואתו של מייסדה "לשמור דרך ד' לעשות צדקה ומשפט". משפחה-עם, ציבור אנושי גדול, זה הם התשתית האידיאלית הלאומית שעליה ייבנה היכלו של האדם בכלל. האנושיות, המבקשת להסיר מעליה את סבלה ואת צרותיה הרוחניות והחומריות ולהביא במקומן חיים של רווחה וטובה, לא תוכל להגיע למימוש תביעותיה המוסריות "לחיי חופש מלאי הוד ועדן באור האידיאה האלוקית", אלא דרך הציבור בלבד.

בשאיפה לתיקונו של עולם העומדת לפנינו, קיימות לכאורה, שתי דרכים: דרך היחיד ודרך הציבור. הדוגמה האישית, העשייה הפרטית והפרטנית - מחד גיסא, ועולמו של ציבור ועיצוב דמותה של החברה - מאידך. לדעתו של מרן הרב זצ"ל, בחר אברהם אבינו והורה לדורות לילך דווקא בדרך הציבור:

כדי "להצליח בזה את כל האדם כולו" - כותב הוא, יש צורך בהקמתו של ציבור מלא בשאיפה וברצון בלתי נלאה, אך צריך גם "שציבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא (=משטר) ממלכה לאומית, ברום התרבות האנושית, עם חכם ונבון וגוי גדול" והאידיאה האלוקית מושלת שבה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה" הדברים נראים כשרטוטים של קוי אופי ומיתאר למדינה הישראלית האידיאלית. מדינה שיש לה איכות של שלטון, ומהותו בנוייה על נורמות גבוהות ("רום") של התנהגות אנושית ותרבותית. משימותיה ודאגותיה של מדינה זו מכוונות להצלחה מדינית ולחוסן חברתי. אלא, שבכך לא סגי, ייחודה וייעודה של המדינה היהודית, יתירים הם מאלו, וכדלקמן: "למען דעת, שלא רק יחידים חכמים מצויינים, חסידים ונזירים ואנשי קודש, חיים באור האידיאה האלוקית (ואשר דוגמתם אפשר שיימצאו גם בעמים ובמדינות שונות);

כי גם עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תיקוני התרבות והיישוב המדיני, עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות השונות מן רום האינטלגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה, עד המערכות החרות, הסוציאליות, הפוליטיות והאקונומיות, ועד הפרולטריון לכל פלגותיו, אפילו היותר נמוך ומגושם". נמצינו למדים, כי בחירתו של אברהם אבינו להביא לאושרו של האדם, אינה במסלול העשייה והאמונה של היחיד, אלא דווקא בדרך הציבור. מאברהם אבינו, מראשיתה של המשפחה, עוברת הדרך, הוא אליבא דמרן הרב זצ"ל, אל דוד מלכנו, מכוונה לנצח של מלכות ישראל.

מכאן עומדת כל החברה לגווניה ולתפקידיה, לרבידה ומעמדותיה הכלכליים והחברתיים, בפני האתגר השלם של עם אחד ומיוחד שיש לו מדינה מתוקנת המקדשת שם שמים בהליכותיה. מדינתו של עם ישראל מחוברת היא לתפקידו ההיסטורי של עם ישראל, וכשם ש"עם זו יצרתי לי - תהילתי יספרו" - כך גם מדינה זו נוסדה לפאר שם אלוקים, ומאירה היא לעולם כולו את גדולת בוראו וחסדיו.

הרב יוחנן פריד
"בית הרב", בית מאיר ת"ו

לאו דווקא ביחס למעשה הכפייה. פועל-יוצא של המהלך הביא לכך שמה שבעיתו ובזמנו הוחל על ידי העם על המלך, הוחל בעידן המאוחר על המנהיג. היה זה אם כן מקור סמכותם הביצועית, מרחיקת-הלכת, של יהושע, שופטים, חשמונאים, בימים ההם, וכך סמכותה של הממשלה והכנסת בזמן הזה. מצטרף לכך עוד הצורך בעצמאות מדינית-ממלכתית שלטונית, לפי שבהיעדרה חסר נידבך מהותי באפשרות החלת גדרי "מלך", להלכות המשתמעות מכך (רמב"ם, הלכות בית הבחירה ו, יד ועוד).

כל זה, כמובן, הוא כשלב מכין לביאת משיח צדקנו, אשר "עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה... וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם" (רמב"ם, הלכות מלכים ומלחמות יא, א) - השבת הלכות תורה ומדינה למקומם הראשון, בעגלא ובזמן קריב*.

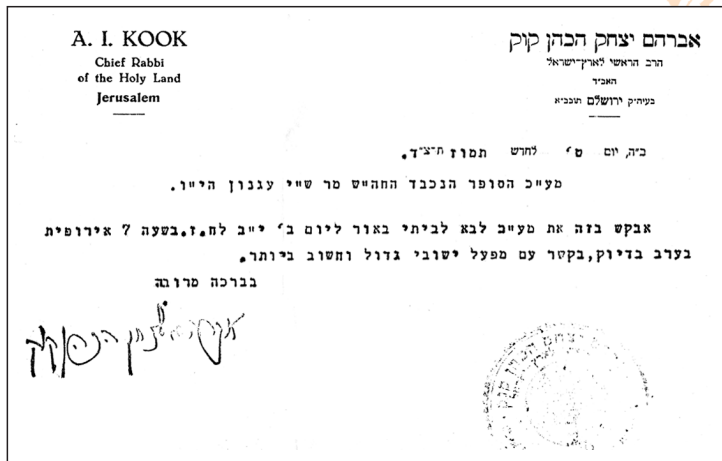
הרב פרופ' נריה גוטל
ראש מכללת "אורות" אלקנה ת"ו

*להרחבה והשלמה: ראו מאמרי, 'סמכויות מנהיגי ישראל', ברורים בהלכות הראי"ה, ירושלים תשנ"ב, עמ' 120-91, ובספרי 'חדשים גם ישנים', ירושלים תשס"ה, עמ' 166-134.

עם הי בארצו הקדושה

יתרוננו הכללי של עם הי, כגוי גדול וקדוש, מצריך מכשירים מיוחדים אשר יעמידו את הכלל ברום מעלתו. והמכשיר הראשון הוא הארץ, הארץ הקדושה, אשר רק בה, בעזרתה הרוחנית, ההיסטורית והחמרית, וכל שאר תנאיה, נתראה בתור עם.

עולת ראה, ח"א, עמ' שפז-ח

מכתב הרב לסופר ש"י עגנון בענין "מפעל ישובי".

למען דעת כל עמי הארץ, כי אנחנו הננו אזרחיה של ארצנו הקדושה.

בסוף שנת תרפ"א פונה מרן הרב בקריאה אל כל עולי הגולה שעדיין נשמרה להם זכות האזרחות בארץ מוצאם, ומזרז אותם לקבל אזרחות ארץ ישראלית המוסיפה הוד והדר למחזיקים בה. מתוך הכרוז:

אחים יקרים,
אל תעכבו ואל תחמיצו את המצוה היקרה הזאת של ההודאה בארץ הקודש!
הזדרזו לדבר הגדול הזה, ותנו כבוד לעם ד' ולארץ קדשו, ושאו את שמה ברמה, והיו כולכם מהר לנתיני ארץ-ישראל, וד' יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב אשר אהב סלע.
היו לאזרחים בארץ חמדה, התאזרחו בארצנו הקדושה בשמחה ובטוב לב, וצור ישראל עזרו ומגיניו יחיש את גאולתנו ואת פדות נפשנו.

הרב מ.צ. נריה, מועדי הראיה תב

הפרוגרמה של הישיבה היא מיסדת

בתכונה כזו שחניכיה יצאו תלמידי חכמים גדולים בתורה, ביראת שמים, במדות טובות, מציינים בחקמת ישראל, ברעת הי, ברוח לאמי ואהבת ארץ ישראל ובגינה. בכשרון הטפה והשפעה אישית, בהסתגלות לארחות החיים, בנמוס ורוח כביר, באפן שהיו ראויים להיות מחנכים ומדריכים צבוריים, בישראל, בכל מקומות מושבותיהם. להרים קרן התורה והיראה הטוהרה, להשיב לב בנים על אבותם, ולב הדור בכללו לאביהם שבשמים.

אגרות הראיה ד, א'רצג

מעטפה רשמית של הרב: "אברהם יצחק הכהן קוק. עובד עבודת הקודש על אדמת הקודש".

מגד ירחים
עלון חדשי בהוצאת "בית הרב" רח' הרב קוק 9, ת.ד. 6275, ירושלים 91062 טל' 02-6242908 פקס' 02-6232560
betharav@zahav.net.il • www.moreshet.co.il/beit-harav
עריכה: שושנה רייך עיצוב גרפי: אופירה קרקובר